

Πρόσβαση στη δικαιοσύνη στην Ευρώπη

Το άρθρο 47 που υπάγεται στο κεφάλαιο «Δικαιοσύνη» του Χάρτη Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης διασφαλίζει το δικαίωμα στην αποτελεσματική πρόσβαση στη δικαιοσύνη.

Γενικό πλαίσιο

Σύμφωνα με το διεθνές και το ευρωπαϊκό δίκαιο δικαιωμάτων του ανθρώπου, τα κράτη μέλη της ΕΕ πρέπει να εγγυώνται σε όλους το δικαίωμα προσφυγής στη δικαιοσύνη ή σε οργανισμό εναλλακτικής επίλυσης διαφορών, καθώς και το δικαίωμα αποκατάστασης όταν παραβιάζονται τα δικαιώματά τους. Αυτό είναι το δικαίωμα πρόσβασης στη δικαιοσύνη. Επίσης, βάση της νομοθεσίας της ΕΕ, όλοι δικαιούνται αποτελεσματική δικαστική αποκατάσταση για την άσκηση των δικαιωμάτων που απορρέουν από τη νομοθεσία της ΕΕ. Ένας σημαντικός τομέας είναι η νομοθεσία της ΕΕ κατά των διακρίσεων, η οποία απαγορεύει τις διακρίσεις λόγω φύλου, εθνοτικής ή φυλετικής καταγωγής, γενετήσιου προσανατολισμού, ηλικίας, αναπηρίας και θρησκείας ή πεποιθήσεων. Το παρόν ενημερωτικό φυλλάδιο παρέχει πληροφορίες σχετικά με την πρόσβαση στη δικαιοσύνη, εστιάζοντας στη νομοθεσία κατά των διακρίσεων εξαιρώντας το ποινικό δίκαιο.

Βασικά θέματα

Χωρίς το δικαίωμα πρόσβασης στη δικαιοσύνη, ένα θύμα δεν μπορεί να ασκήσει τα δικαιώματά του ή να επανορθώσει τη βλάβη που έχει υποστεί.

Το δικαίωμα πρόσβασης στη δικαιοσύνη μπορεί να αναλυθεί στα ακόλουθα συστατικά στοιχεία. Στο δικαίωμα:

- σε δίκαιη και δημόσια εκδίκαση της υπόθεσής του από ανεξάρτητο και αμερόληπτο δικαστήριο,
- στη λήψη νομικών συμβουλών, στην υπεράσπιση και την εκπροσώπηση του κατά την εκδίκαση μιας υπόθεσης,
- σε νομική συνδρομή (ευεργέτημα πενίας) εάν το θύμα θεωρείται ότι δεν μπορεί να εκπροσωπήσει τον εαυτό του στο δικαστήριο και δεν μπορεί να καταβάλει αμοιβή σε δικηγόρο,
- εκδίκασης μιας υπόθεσης σε εύλογο χρονικό διάστημα και προσφυγής σε επαρκή ένδικα μέσα.

Μελλοντικές προοπτικές

Προθεσμίες

Κατά την προσφυγή στο δικαστήριο, το φερόμενο ως θύμα πρέπει να κινήσει τις νομικές διαδικασίες εντός ορισμένης προθεσμίας. Η προθεσμία θα πρέπει να διασφαλίζει μια δίκαιη ισορροπία: το θύμα χρειάζεται αρκετό χρόνο για να αποφασίσει αν η υπόθεσή του ευσταθεί και αν επιθυμεί να προσφύγει στο δικαστήριο. Ωστόσο, η προθεσμία δεν θα πρέπει να είναι πολύ μεγάλη, επειδή κάτι τέτοιο θέτει τον φερόμενο ως αυτουργό της παράβασης σε κατάσταση αβεβαιότητας. Τα περισσότερα κράτη μέλη της ΕΕ τηρούν προθεσμίες τριών έως πέντε ετών. Ωστόσο, στον τομέα της απασχόλησης, το διάστημα αυτό τείνει να είναι πολύ μικρότερο, όπως στη Σλοβενία όπου είναι οκτώ ημέρες.

Τα κράτη μέλη της ΕΕ θα πρέπει να διασφαλίζουν ότι οι προθεσμίες δεν είναι πολύ σύντομες. Θα μπορούσαν να εξετάσουν το ενδεχόμενο έναρξης ισχύος της προθεσμίας μόνο αφότου το θύμα λάβει γνώση της παράβασης.

Ενεργητική νομιμοποίηση

Στον τομέα της νομοθεσίας κατά των διακρίσεων, τα κράτη μέλη της ΕΕ έχουν την υποχρέωση να παρέχουν σε ενώσεις, όπως μη κυβερνητικές οργανώσεις (ΜΚΟ) και συνδικαλιστικές οργανώσεις, το δικαίωμα προσφυγής στη δικαιοσύνη για λογαριασμό ή προς υποστήριξη των θυμάτων, με την άδεια του θύματος. Ορισμένα κράτη μέλη (όπως το Βέλγιο, η Ουγγαρία και η Ιρλανδία) επιτρέπουν σε ενώσεις να ασκούν αγωγές, ακόμα και όταν δεν είναι δυνατός ο προσδιορισμός συγκεκριμένου θύματος ή όταν εντοπίζονται λόγοι διάκρισης. Αυτή η διαδικασία είναι γνωστή ως *λαϊκή αγωγή*. Εκτός του τομέα της νομοθεσίας κατά των διακρίσεων ή της περιβαλλοντικής νομοθεσίας, συνήθως μόνο το θύμα ή ο εκπρόσωπός του μπορεί να προσφύγει στο δικαστήριο.

Τα κράτη μέλη θα πρέπει να εξετάσουν το ενδεχόμενο να επιτρέπονται οι λαϊκές αγωγές. Αυτό είναι σημαντικό, διότι συχνά τα ίδια τα θύματα δεν προσφεύγουν στο δικαστήριο επειδή:

- δεν γνωρίζουν τα δικαιώματά τους,
- δεν έχουν την οικονομική δυνατότητα,
- φοβούνται αρνητικές επιπτώσεις, όπως π.χ. την απόλυση αν υποβάλουν καταγγελία κατά του εργοδότη τους.

Διάρκεια διαδικασιών

Το χρονικό διάστημα που χρειάζεται ένα δικαστήριο για να εκδώσει απόφαση εξαρτάται από το πόσο περίπλοκη είναι η υπόθεση και από το πλήθος των εφέσεων. Επομένως, δεν είναι δυνατό να ορισθεί με ακρίβεια πόσο θα πρέπει να διαρκεί η εκδίκαση των υποθέσεων. Σε ορισμένα κράτη μέλη της ΕΕ σημειώνονται σοβαρές καθυστερήσεις. Εάν τα θύματα χρειαστεί να περιμένουν πάρα πολύ, το δικαίωμα πρόσβασης στη δικαιοσύνη υπονομεύεται. Επίσης, οι μεγάλες καθυστερήσεις αποτρέπουν τα θύματα από την προσφυγή στη δικαιοσύνη.

Τα κράτη μέλη της ΕΕ θα πρέπει να εξετάσουν το ενδεχόμενο να θεσπίσουν ταχείες διαδικασίες για επείγουσες υποθέσεις. Όταν οι υποθέσεις αφορούν τη διεκδίκηση μικρών χρηματικών ποσών ή δεν περιλαμβάνουν σύνθετα θέματα αποδεικτικών στοιχείων και δικαίου, θα μπορούσαν να θεσπιστούν ταχύτερες διαδικασίες. Τέτοια παραδείγματα συναντώνται στην Αυστρία, το Βέλγιο, την Ουγγαρία και το Ηνωμένο Βασίλειο.

Νομικές δαπάνες και νομική συνδρομή

Για πολλούς ανθρώπους το κόστος προσφυγής στη δικαιοσύνη είναι πολύ υψηλό. Όλα τα κράτη μέλη της ΕΕ παρέχουν κάποια μορφή νομικής συνδρομής (ευεργέτημα πενίας), με την οποία το κράτος είτε συνεισφέρει στην αμοιβή δικηγόρου είτε ορίζει δικηγόρο που θα εκπροσωπήσει το θύμα. Προκειμένου να προσδιορισθεί ποιος δικαιούται νομική συνδρομή, ορισμένα κράτη μέλη ελέγχουν την οικονομική δυνατότητα, ενώ άλλα εξετάζουν τις πιθανότητες επιτυχίας μιας υπόθεσης.

Παρότι δεν υπάρχει απόλυτο δικαίωμα στη νομική συνδρομή με βάση το δίκαιο των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (ΕΔΔΑ) χρησιμοποιεί ένα διαφορετικό κριτήριο. Εξετάζει τη σημασία του δικαιώματος που προσπαθεί να ασκήσει το θύμα, καθώς και το εάν η άρνηση νομικής συνδρομής του στερεί τη δίκαιη εκδίκαση της υπόθεσής του. Δεδομένου ότι το κριτήριο που εφαρμόζει το ΕΔΔΑ είναι πιο επιεικές, είναι πιθανό πολλά θύματα σε κράτη μέλη της ΕΕ να μην λαμβάνουν νομική συνδρομή, όταν θα έπρεπε.

Τα κράτη μέλη θα πρέπει να μεριμνούν ώστε η νομική συνδρομή να παρέχεται όταν είναι απαραίτητη για να διασφαλίζεται μια δίκαιη δίκη. Θα μπορούσαν επίσης να εξετάσουν το ενδεχόμενο:

- παροχής κέντρων που θα προσφέρουν δωρεάν νομικές συμβουλές,
- ενθάρρυνσης των ατόμων να προβούν σε ασφάλιση νομικής προστασίας,
- ενθάρρυνσης της επίλυσης διαφορών μέσω οργανισμών εναλλακτικής επίλυσης διαφορών.

Το δικαίωμα σε αποκατάσταση

Τα θύματα δικαιούνται αποκατάσταση που αντισταθμίζει τη βλάβη την οποία έχουν υποστεί και που αποτρέπει νέες ή επαναλαμβανόμενες παραβάσεις. Η αποζημίωση είναι το συνηθέστερο μέσο αποκατάστασης. Τα επίπεδα αποζημίωσης στις υποθέσεις διακρίσεων ποικίλλουν σημαντικά μεταξύ των κρατών μελών της ΕΕ. Αυτές οι διαφορές δεν μπορούν να εξηγηθούν μόνο με τις διαφοροποιήσεις στο κόστος διαβίωσης μεταξύ χωρών. Επιπλέον, τα επίπεδα αποζημίωσης μπορεί να μην είναι τόσο υψηλά ώστε να αποτρέπουν τους αυτουργούς παραβάσεις ή ώστε να αντισταθμίζουν τη βλάβη που έχουν υποστεί τα θύματα.

Τα κράτη μέλη της ΕΕ θα μπορούσαν να εξετάσουν τα επίπεδα αποζημίωσης για διακρίσεις προκειμένου να διασφαλίσουν ότι η αποζημίωση είναι επαρκής.

Δυνατότητες προσφυγής σε ευρωπαϊκό και διεθνές επίπεδο

Σε περίπτωση ανεπιτυχούς προσφυγής στα εθνικά δικαστήρια, είναι εφικτή η προσφυγή σε δικαιοδοτικά όργανα σε ευρωπαϊκό ή διεθνές επίπεδο. Το Δικαστήριο της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΔΕΕ) μπορεί να εκδικάσει υποθέσεις που αφορούν παραβιάσεις της νομοθεσίας της ΕΕ. Ωστόσο, οι καταγγελίες σχετικά με τις παραβιάσεις των δικαιωμάτων του ανθρώπου υποβάλλονται συχνότερα στο ΕΔΔΑ, το οποίο παρακολουθεί τη συμμόρφωση προς την Ευρωπαϊκή Σύμβαση των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου. Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή για τα Κοινωνικά Δικαιώματα (ΕΕΚΔ) μπορεί επίσης να λαμβάνει «συλλογικές» καταγγελίες από ορισμένους οργανισμούς σχετικά με παραβιάσεις του Ευρωπαϊκού Κοινωνικού Χάρτη. Επίσης, όργανα του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών μπορούν να αποφαινούνται επί καταγγελιών σχετικά με παραβιάσεις συνθηκών του ΟΗΕ για τα δικαιώματα του ανθρώπου, αν το ενδιαφερόμενο κράτος εγκρίνει τη διαδικασία.

Τα παραπάνω συστήματα έχουν διαφορετικά πλεονεκτήματα. Το ΔΕΕ έχει αυστηρούς κανόνες ενεργητικής νομιμοποίησης, οι οποίοι στην πράξη καθιστούν δύσκολη την προσφυγή στο δικαστήριο. Το ΕΔΔΑ έχει πολύ μεγάλο φόρτο εργασίας, με αποτέλεσμα καθυστερήσεις στην έκδοση απόφασης. Έχουν εφαρμοσθεί μεταρρυθμίσεις με σκοπό την από κοινού εξέταση «επαναλαμβανόμενων» υποθέσεων. Η ΕΕΚΔ μπορεί να χειρίζεται μόνο καταγγελίες που υποβάλλονται από συγκεκριμένα νομικά και όχι φυσικά πρόσωπα. Το κόστος για την προσφυγή στα όργανα του ΟΗΕ είναι χαμηλό, επειδή δεν είναι απαραίτητη η εκπροσώπηση από δικηγόρο. Ωστόσο, οι αποφάσεις τους δεν είναι νομικά δεσμευτικές.

Τα κράτη μέλη της ΕΕ θα πρέπει να εξετάσουν το ενδεχόμενο να διευρύνουν τους κανόνες ενεργητικής νομιμοποίησης ενώπιον του ΔΕΕ. Θα πρέπει επίσης να μεριμνήσουν για την τροποποίηση των εθνικών νομοθεσιών όπως απαιτείται από το ΕΔΔΑ, προκειμένου να αποφεύγονται οι επαναλαμβανόμενες παραβάσεις. Επιπλέον, θα πρέπει να εξετάσουν το ενδεχόμενο συμμόρφωσης προς τις διαδικασίες καταγγελιών που προβλέπονται από τις συνθήκες του ΟΗΕ στις περιπτώσεις που δεν το έχουν ήδη πράξει.

Περισσότερες πληροφορίες:

Σχετικά με τις δραστηριότητες του ΟΘΔ στον τομέα της πρόσβασης στην αποτελεσματική και ανεξάρτητη δικαιοσύνη είναι διαθέσιμες στον δικτυακό τόπο του FRA, στην ηλεκτρονική διεύθυνση:

fra.europa.eu/fraWebsite/research/projects/proj_accessingjustice_en.htm

Η έκθεση του ΟΘΔ με τίτλο «Πρόσβαση στη δικαιοσύνη στην Ευρώπη: μια επισκόπηση των προκλήσεων και ευκαιριών» (*Access to Justice in Europe: an overview of challenges and opportunities*) θα είναι διαθέσιμη στην ηλεκτρονική διεύθυνση:

fra.europa.eu/fraWebsite/research/publications/publications_en.htm